

Ako zostať blízko na diaľku

Prvé výsledky monitoringu dištančného vzdelávania
žiakov z marginalizovaných rómskych komunít
počas pandémie COVID-19

Vlado Rafael,
Katarína Krejčíková

Úvod

Dištančné vzdelávanie všetkých žiakov momentálne prebieha v tak odlišných podobách, formách a kvalitách, že sa nedá jednoznačne povedať, kto po tejto kríze bude na tom lepšie a kto horšie. Alebo dokonca, kto sa počas tejto formy vzdelávania naučí viac, alebo menej. Zásadnou sa v tejto situácii však stáva odpoveď na otázku, kto má aký potenciál a zázemie, podporu a možnosti zvládnuť dôsledky tejto (vzdelávacej) krízy bez ujmu a v čo najkratšom čase tak, aby to neohrozilo jeho celkovú vzdelávaciu kariéru po návrate do prezenčného vzdelávania. Z tohto pohľadu budú v porovnaní s väčšinou žiakov ťahať za kratší koniec najmä žiaci z marginalizovaných rómskych komunít (MRK).

Cieľ monitoringu

Ako zostať blízko na diaľku prezrádza neľahkú misiu učiteľov, tútorov a dobrovoľníkov, ktorí sa v súčasnosti snažia hľadať – cez „online“, alebo „offline“ priestor – účinný spôsob ako priblížiť, sprístupniť každodenné vyučovanie chudobným žiakom aj do ich domácností. Sme si vedomí, že dištančné vzdelávanie nedokáže a nemôže nahradiť formálne vzdelávanie v bežnej škole. Považujeme však za dôležité popísať ako momentálne prebieha, a to v kontexte žiakov z MRK, pretože to odhaľuje množstvo chýb a nedostatkov vo vzdelávacom systéme a poukazuje na viacero nerovností a znevýhodnení, ktoré sú mimo školského prostredia omnoho viditeľnejšie a zreteľnejšie. Tieto skutočnosti zohľadňujeme aj pri formulovaní kompenzačných opatrení pre žiakov z MRK po návrate do školských lavíc.

Zdroje a priebeh monitoringu

Základné informácie a skúsenosti o dištančnom vzdelávaní žiakov z MRK čerpáme zo siete 20 vyučujúcich (učiteľov, asistentov učiteľov, vysokoškolských študentov a terénnych sociálnych pracovníkov), ktorú sme v spolupráci s Rómskym vzdelávacím fondom na Slovensku založili 18. marca 2020, pre viac ako 90 chudobných žiakov. Nižšie popísané bariéry a nedostatky pri poskytovaní dištanšného vzdelávania žiakov z MRK sú výsledkom prvého monitoringu, ktorý sme realizovali na prelome mesiacov marec – apríl 2020 prostredníctvom dotazníka pre učiteľov z Východného a Západného Slovenska, rozhovorov s riaditeľmi škôl a terénnymi sociálnymi pracovníkmi, ako aj odborných konzultácií.

Prvé výsledky monitoringu

1. Bariéry pri poskytovaní a realizácii dištančného vzdelávania z pohľadu žiakov z MRK a ich rodinného a širšieho prostredia

Ukazuje sa, že žiaci z MRK sa v rámci dištančného vzdelávania nemôžu, alebo nevedia zapojiť do online vyučovania. Ich domácnosti nedisponujú priestorovým, hygienickým a potrebným technickým vybavením. Nedostatočný prístup k internetu a chýbajúce počítačové znalosti týchto žiakov a ich rodičov ich znevýhodňujú aj na tomto poli vzdelávania v porovnaní s možnosťami väčšinového obyvateľstva.

Dištančné vzdelávanie odhaľuje množstvo chýb a nedostatkov vo vzdelávacom systéme, poukazuje aj na viacero nerovností a znevýhodnení, ktoré sú mimo školské prostredie omnoho viditeľnejšie a zreteľnejšie

Ak je v súčasnosti dištančné vzdelávanie pre žiakov z MRK vo veľkej miere realizované aj formou „offline“, vo všetkých jeho podobách sledujeme, ako v omnoho viditeľnejšej miere reprodukuje chudobné pomery rodín a širšej komunity žiakov:

- Ukazuje sa, ako sa nízka vzdelanostná úroveň rodičov premieta do dištančného vzdelávania ich detí – preto mnohí z rodičov nedokázali prevziať rolu potencionálnych tútorov, ale ocitli sa skôr v nechcenej úlohe žiakov.
- Rodičia detí z MRK sa stretávajú s presýtenosťou informácií a učebných zadaní, ktorým nerozumejú, čo spôsobuje u nich frustráciu a nezáujem.
- V chudobných komunitách badať nedostatok sociálnych kontaktov, interakcií a vzorov, ktoré by mohli vplývať na vyššiu motiváciu a výkon žiakov.

- Dištančné vzdelávanie prináša aj zvýšené nároky na organizáciu vyučovania, kladie väčší dôraz na seba-manažment, autoreguláciu a samostatnosť, čo je v prípade detí žijúcich vo väčších kolektívoch a spoločenstvách, omnoho zložitejšie ukutočniť.
- Učitelia uvádzajú, že dištančné vzdelávanie je limitované pre ich žiakov aj z toho dôvodu, že prevažná väčšina z nich má špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby a tiež tu zohráva dôležitú úlohu jazyková bariéra.

2. Nepripravenosť učiteľov a štátnych inštitúcií na dištančné vzdelávanie žiakov z MRK

Z nášho dotazníkového prieskumu vyplýva, že učitelia neboli na dištančné vzdelávanie pripravení, no ukazuje sa, že nie sú dlhodobo pripravovaní ani na prácu so žiakmi z MRK:

- V prvých dňoch prepuknutia krízy išlo skôr o vlastnú iniciatívu učiteľov nadväzovať mimoškolský kontakt so žiakmi, pričom učitelia neboli usmernení vedením školy, zriaďovateľom, ministerstvom školstva a jeho priamo riadenými organizáciami.
- Učitelia uviedli, že na dištančné vzdelávanie neboli pripravení, nikdy neabsolvovali kurz dištančného vzdelávania, a sami nemajú skúsenosti s dištančným (online) vzdelávaním.
- Učitelia tiež uviedli, že sa za posledný školský rok nestretli s ponukou kurzov na dištančné vzdelávanie zo strany štátnych vzdelávacích inštitúcií.

Dištančné vzdelávanie všetkých žiakov momentálne prebieha v tak odlišných podobách, formách a kvalitách, že sa nedá jednoznačne povedať kto sa počas tejto formy vzdelávania naučí viac, alebo menej. Zásadnou sa v tejto situácii však stáva odpoveď na otázku, kto má aký potenciál a zázemie, podporu a možnosti zvládnuť dôsledky tejto (vzdelávacej) krízy po návrate do školy. Z tohto pohľadu budú ťahať za kratší koniec najmä chudobní žiaci.

- Ak sa niektorí učitelia s ponukou kurzu dištančného vzdelávania aj stretli, tak skôr zo strany komerčných firiem, alebo mimovládnych organizácií.
- Za hlavný zdroj prípravy na dištančné vzdelávanie žiakov z MRK zo strany štátnych vzdelávacích inštitúcií v čase prepuknutia krízy, považujú učitelia online prednášky zo strany Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie (VUDPaP).
- Pomoc, podporu, učebné námety a materiály, čerpali učitelia počas krízy z nasledujúcich webových stránok, FB stránok, aplikácií, portálov: VUDPAP, Bez kriedy, Edupage, ABCguru, MPC, minedu, zborovna, aitec, škola cez poštovú schránku, zavretá škola, pinterest, učim sa doma, ALF, brainden, IT akadémia, planéta vedomostí, DataKabinet, Kozmix.
- Na otázku, ktorý kurz im za posledný školský rok zefektívnil prácu so žiakmi z MRK učitelia uvádzali skôr spoluprácu s mimovládnymi organizáciami, alebo sa spoliehali na samo-štúdium/samo-vzdelávanie.
- V dotazníkovom prieskume sa stretávame zo strany učiteľov s obrovskou kritikou Metodicko-pedagogických centier (MPC), ktoré zlyhali v čase krízy a zlyhávajú aj pri dlhodobej príprave učiteľov na prácu so žiakmi so špeciálnymi potrebami. Učitelia podrobili veľkej kritike najmä metodické centrum ROCEPO v Prešove, ktoré ich vôbec nepripravuje na prácu so žiakmi z MRK.
- Viacerí učitelia uviedli, že sa po skončení krízy už nechcú vrátiť k dištančnému vzdelávaniu žiakov z MRK.

3. Nepripravenosť učiteľov na prácu s rodičmi a so širšou komunitou

Učitelia neboli pripravení v čase prepuknutia krízy ani na užšiu spoluprácu s rodičmi z MRK:

- Komunikácia medzi učiteľom a rodičom prebiehala za bežných okolností pred krízou jednostranne v školskom prostredí a až na výnimky skôr nepravidelne.
- Formy kontaktu s rodičmi učitelia uviedli najmä – osobná individuálna návšteva v škole, alebo kontakt prostredníctvom telefónu, niektorí učitelia uviedli, že musia rodičov volať, a aj tak neprídu.

- Stretávanie sa s rodičmi mimo školské prostredie prebieha podľa učiteľov skôr náhodne, na ulici v meste/obci, alebo v miestnom obchode, menej už v rodinách žiakov.

Sledujeme stavanie mostov medzi školou a rodinou – situácia pri poskytovaní dištančného vzdelávania zintenzívnila kontakt a spoluprácu medzi pedagógmi a pomáhajúcimi profesiami:

- Učitelia na otázku, kto im pomáha komunikovať s rodinou a zlepšovať školskú dochádzku žiakov z MRK za bežných okolností, uvádzajú – asistenta učiteľa, terénneho sociálneho pracovníka, sociálneho pedagóga, pracovníka komunitného centra, mestskú políciu.
- Pri realizácii dištančného vzdelávania žiakov z MRK sa však ukazujú limity školského prostredia pri hlbšom kontakte s rodinou žiaka. Zo strany pedagógov badať obmedzený kontakt a slabší vplyv na rodiča. Pedagógom chýba pri tejto forme vzdelávania aj silnejšia sociálna väzba na širšiu komunitu žiakov z MRK.
- Ukazuje sa, že terénni sociálni pracovníci poznajú najlepšie anamnézu rodinného prostredia žiakov z MRK a preto sú výbornými tlmočníkmi potrieb týchto detí vo vzťahu k učiteľom.
- Aj zo strany samotných rodičov vidieť omnoho otvorenejší, vreľší vzťah k terénnym sociálnym pracovníkom, otvorenejšiu komunikáciu a vyššiu mieru dôvery.
- Terénni sociálni pracovníci pri kontakte s rodinami lepšie, zručnejšie zvládajú postupy pri hygiene a ochrane zdravia.
- Zo strany terénnych sociálnych pracovníkov sa prejavuje väčšia ochota navštevovať žiakov z MRK v ich prirodzenom prostredí.
- Niektoré obce na Slovensku nemajú sociálnych terénnych pracovníkov, ktorí by pomáhali premostňovať školy s chudobnými rodinami.

Dištančné vzdelávanie nemôže byť uniformné, v budúcnosti by malo byť maximálne individualizované s prihliadnutím na špecifické potreby dieťaťa a materiálno-technické a osobnostné vybavenie rodiny.

Závery a odporúčania

- Po skončení krízy kompenzovať všetkým žiakom ich sociálnu depriváciu posilnením sociálneho učenia na úvodných hodinách, alebo mimoškolskými aktivitami pre obnovenie a upevnenie vzťahov v rovesníckych skupinách (prostredníctvom využitia rekreačných poukazov, pobytov v škole v prírode, školských vzdelávacích výletov, bezplatného prístupu do školského klubu aj pre žiakov druhého stupňa a pod.) – je to dôležité aj preto, lebo sú to do veľkej miery vzťahy medzi deťmi, sociálna klíma triedy a školy, ktoré ovplyvňujú motiváciu k učeniu, výkon a výsledky žiakov.
- Pri opätovnom nástupe do školy posilniť pôsobenie školských psychológov a sociálnych pedagógov.
- Zamerať sa na kompenzačné doučovanie žiakov z MRK, ktoré môžu realizovať napríklad komunitné centrá, alebo občianske združenia. Doučovanie by mohlo zmierniť dôsledky krízy na ich vedomosti, motiváciu a školský výkon.
- Zo strany škôl je potrebné zrealizovať aj adaptačné vzdelávanie vo vzťahu k chudobným mladším žiakom, aby si po dlhej (pravdepodobne päťmesačnej) prestávke opäť zvykli na majoritné prostredie školskej inštitúcie, na jej pravidlá, očakávania, na tempo formálnej výuky a pod. V našich podmienkach sa realizuje adaptačné vzdelávanie pre začínajúcich pedagógov, no nie pre deti z iného socio-kultúrneho a jazykového prostredia, a špeciálne po takýchto krízach.
- Kríza je dôkazom toho, že zmiešané prostredie učebných tried môže do veľkej miery nahrádzať žiakom z MRK chýbajúce vzory (v integrovaných triedach prebieha zdravá súťaživosť medzi žiakmi, rovesnícke učenie, učebné vzory, preberanie kultúrnych vzorov).
- Kríza ďalej potvrdzuje, že je nevyhnutné prehodnotiť pedagogický prístup, ktorý preferuje rozvoj manuálnych zručností, na prístup, ktorý bude rozvíjať počítačovú gramotnosť chudobných detí.
- Ďalej bude potrebné rozvíjať u žiakov z MRK aj zručnosti pre online (seba)vzdelávanie a prácu s rôznymi učebnými materiálmi v online priestore.
- Školy by sa mali zamerať aj na rozvoj počítačovej gramotnosti u rodičov detí z MRK.
- Školy je nutné vybaviť technikou potrebnou pre dištančné vzdelávanie a v prípade potreby ju zapožičať učiteľom a žiakom (v prípade podobných kríz, v období dlhodobého ochorenia žiakov, letných prázdnin a pod.).

Sú to do veľkej miery vzťahy medzi deťmi, sociálna klíma triedy a školy, ktoré ovplyvňujú motiváciu k učeniu, výkon a výsledky žiakov. Zmiešané prostredie učebných tried môže do veľkej miery nahrádzať žiakom z MRK chýbajúce vzory v chudobných komunitách.

- Dištančné vzdelávanie nemôže byť uniformné, v budúcnosti by malo byť maximálne individualizované s prihliadnutím na špecifické potreby dieťaťa a materiálno-technické a osobnostné vybavenie rodiny.
- Ministerstvo školstva by malo pokrývať neočakávané zvýšené nároky na financovanie materiálno-technického zabezpečenia dištančného vzdelávania (chýbajúci toner, tlačiarne, kancelársky papier na prefotenie pracovných listov, kredit na telefón, poplatky za internet a pod.).
- Je potrebné do budúcnosti vyriešiť pre učiteľov aj otázku financovania licencovaných online metodických materiálov a príručiek
- Je potrebné zabezpečiť prítomnosť a stabilitu pedagogických asistentov, školských psychológov, špeciálnych a sociálnych pedagógov v školách, ktorí sú dočasne financovaní z prostriedkov EU, prostredníctvom pravidelného financovania z domáceho rozpočtu.
- Kríza vyvíja veľký tlak na tvorbu širšej, mimoškolskej spolupráce medzi učiteľmi, odbornými zamestnancami škôl a medzi terénnymi sociálnymi pracovníkmi, komunitnými centrami a zdravotnými asistentmi – je dobré, že sa tieto siete rozvíjajú už počas tejto krízy. V budúcnosti bude dôležité poskytnúť im didaktickú podporu a koordináciu a je potrebné s nimi cielene pracovať a podporovať udržanie týchto sietí.
- Ako kľúčová pomáhajúca profesia pri premostovaní školy a rodiny a širšej komunity žiakov z MRK sa ukazuje práve rola terénneho sociálneho pracovníka, ktorý je momentálne financovaný len prostredníctvom projektov z EÚ. Jeho pravidelné financovanie

v budúcnosti aj zo strany ministerstva školstva by mohlo byť napríklad z príspevku žiakov pochádzajúcich zo SZP. Toto odporúčanie otvára tiež debatu o potrebe ukotvenia sociálnej práce v školskom prostredí.

- Počas krízy sa ukázala totálna nefunkčnosť, zlyhanie strednej úrovne riadenia školského systému na Slovensku a negatívne dôsledky rozdrobených kľúčových školských kompetencií pod agendami iných rezortov – odporúčame preto skoordinať činnosť MPC, školských úradov a zriaďovateľov, keďže, okrem iného, môžu aj v časoch krízy omnoho rýchlejšie a hlavne rovnomerne odovzdávať potrebné informácie a usmernenia školám, žiakom a rodičom.
- Zo strany Metodicko-pedagogických centier je nevyhnutné skvalitniť prípravu učiteľov v praxi na prácu so žiakmi z MRK.
- Odporúčame Ministerstvu školstva do budúcnosti zriadiť aj centrum dištančného vzdelávania, ktoré by pripravovalo učiteľov na nové výzvy vo vyučovaní. Prvou úlohou by mohlo byť vyjasnenie pojmov.

Autori monitoringu

Mgr. Vlado Rafael, PhD.
Mgr. Katarína Krejčíková

Odborní konzultanti

Mgr. Roman Eštočák
Mgr. Zuzana Neupauer
Mgr. Viktor Teru

Vydalo

občianske združenie eduRoma –
Roma Education Project
Štúrova 3, 811 02 Bratislava, Slovenská republika
www.eduroma.sk

Rok vydania

14. apríl, 2020